

je Bog tako progovorio, kako kaže dogmatska konstitucija o božanskoj objavi *Dei Verbum* (usp. DV 12).

Naslov knjige *Očima psihologa teologa* podsjeća čitatelja da će u knjizi, uz puno teologije, naći obilje materijala iz psihologije. Piscu, međutim, nije bio cilj prirediti za svojega čitatelja razne informacije iz tih dviju znanosti. Obje te znanosti, i psihologija i teologija, koje on profesionalno poznaje, njemu su u stvari samo sredstvo u ovoj knjizi. Služeći se njima, on želi pripremiti svojega čitatelja da postane zapravo otvoren i spreman za izlječiteljsku Božju riječ.

Prema jednoj noveli, pitali su nekog rabina: „A gdje je Božja riječ? Je li ona na nebu s anđelima? Ili je u svitku...?“ Odgovorio je: „Božja riječ živi u govoru onoga koji o njoj poučava i već u srcu osobe koja o njoj želi čuti“.

Paul Ricoeur pak tvrdi da stvarnoga autora pisanog djela čitatelj može susresti jedino u tekstu samoga djela. Pod tim vidom parafraziram dio maloprije navedenih rabinovih riječi. Božja riječ boravi u govoru, tj. u tekstu ove knjige. Božja riječ se ne vraća k Bogu bez ploda, kako piše prorok Izaija (usp. Iz 55,10-11). A sam pisac knjige *Očima psihologa teologa*, Mijo Nikić, jest u njoj teolog, jest psiholog, ali, barem ja tako mislim: više nego teolog, važnije nego psiholog, u ovoj svojoj knjizi

on je navjestitelj, navjestitelj Božje riječi.

Pero Vidović

RAZMIŠLJANJE O BOGU U VREMENU POSTMODERNIZMA

Terry EAGLETON, *Razum, vjera i revolucija: refleksija o raspravi oko Boga*, Naklada Ljevak, Zagreb 2010, 181. str.

Terry Eagleton je autor koji nije nepoznat našem, balkanskom čitateljskom populusu. On je britanski profesor koji već niz desetljeća predaje književnost na sveučilištima u Velikoj Britaniji. Njegovo najnovije djelo, koje je objavljeno u Zagrebu *Razum, vjera i revolucija*, djelo je iz religio-logije, a nije proizašlo iz pera teologa. Ova disciplina je umnogome nepoznata na našem govornom području jer obuhvaća multidisciplinarn pristup proučavanju religije, pri čemu takovrstan način proučavanja polazi izvana, te se vlastito vjersko uvjerenje ostavlja po strani. Eagleton, iako je formalno teoretičar književnosti, upustio se i u pustolovinu pisanja o religiji. Do sada su objavljene njegove sljedeće knjige na našem jeziku: *Književna teorija* (SNL, 1987.), *Ideja kulture* (Jesenski i Turk, 2002.), *Teorija i nakon nje* (Algoritam, 2005.), *Sveti teror* (Jesenski i Turk, 2006.) i *Smisao*

života (Jesenski i Turk, 2008.).

Djelo *Razum, vjera i revolucija* sastoji se od Predgovora, nakon kojeg slijede četiri iscrpna poglavlja, a na kraju knjige stoji Kazalo.

Prvo poglavlje knjige naslovljeno je znakovitim naslovom *Šljama Zemlje*. Autor kroz cjelokupnu knjigu suprotstavlja dva djela - *Bog nije velik*, Christophera Hitchensa i *Iluzija o Bogu*, Richarda Dawkinsa - te izravno kritizira njihove teorije o teologiji, potrebi vjere u vremenu liberalizma, politici, te odnosu religije i znanosti. Vjera i znanost se međusobno ne isključuju, nego su to dvije različite potrage, ne govore često o istoj vrsti stvari, pa su zato ponekad u suprotnosti. Vjera danas nudi svrhu, jer svjedoci smo jurnjave za bogatstvom i uživanjem, koji su svrha samima sebi, zaključuje autor. Transcendentnog Boga zamjenjujemo „svemogućim čovjekom“, koji postaje središtem svijeta. Vjera nam je potrebna u ovom bezbožnom vremenu jer nudi nadu, kada je moral, vjerovanje u Vrhovno biće postalo dosadno i nepotrebno. Zanimljiva je autorova tvrdnja kako je Bog sa svojom slobodom izvor ateizma i vjere jer nam je omogućio da ga prihvatimo ili odbacimo.

Eagleton jako potencira ljubav koju propagira kršćanstvo, jer Bog voli svakog muškarca i ženu bez obzira na njihovu moralnu izopačenost i grijeh. Od njih se

samo traži da vjeruju. Zanimljiva je kritika kršćanstva i Isusa kao ne-heroja, nekoga tko ne treba ovaj svijet, tko je apolitičan, ali ga opravdava stavom da je smak svijeta očekivao svaki čas. Isus je, kako autor kaže, imao pogrešan smisao za povijest. Ipak, kršćanstvo nudi spasenje jer je izgradilo koncept svakidašnjeg života. Vjerovati ne znači samo prisustvovati obredima, nego posjetiti bolesnika, nahraniti siromaha, zaštititi jadnika, i to je ono čega svaki kršćanin treba biti svjestan.

Samoodricanje je put k spasenju, ali samo ako vodi k ostvarenju većih ciljeva. Zanimljiv je njegov stav o celibatu: „Celibat nije neprijateljski nastrojen spram spolnosti. Celibat je žrtva, odricanje, a žrtva znači napuštanje nečega što držite dragocjenim. Celibat je revolucionarna opcija, jer je njegova svrha postizanje obilnijeg života...“ (Eagleton, str. 33). Terry svim snagama zagovara religiju, ali onakvu kakva je u osnovi i što zagovara, i stoji na strani milijuna muslimana čiju vjeru nakon 11. rujna kleveću rasisti Zapada. Rasizam je iznova stekao intelektualni ugled. Kao rezultat brutalnog kapitalizma, koji ne treba vjeru, javlja se pokret New Agea, koji nudi duhovno utočište bogatim pojedincima. Njegovi sljedbenici su skloni nerealnosti, jer kako kaže Terry: „Novac stvara nerealnost.“ No, taj pokret ne nudi rješenje, niti ideju

da se nešto promijeni, ne uključuje mase. S druge strane, tu su pokreti islamskog radikalizma i kršćanskog fundamentalizma koji su pokreti masa, nastoje promijeniti svijet, ne odbacuju modernitet, nego samo ono što je u njemu i samo štetno, npr. kemijski rat. Na kraju poglavlja autor zaključuje da je religija danas u usponu i da bitno određuje naše doba.

Nakon prethodnog poglavlja slijedi drugo poglavlje naslovljeno *Izdana revolucija*. Ovdje autor otkriva da su oni koji o religiji raspravljaju, njezini najveći neznanci, što se odnosi na dvojac Dichkins, kako on slobodno naziva Richarda Dawkinsa i Christophera Hitchensa. „Ditchkins na temu teologije je poput nekoga tko polaze pravo na naslov književnog kritičara time što komentira kako u romanu ima lijepih dijelova, a isto tako ima i nekih zastrašujućih, a na kraju sve je jako tužno.“ Iz navedenog citata se razotkriva duhoviti prikaz ovih teških stavova o religiji, politici, liberalizmu, liberalnom načinu življenja. Dalje autor smatra da u djelu *Bog nije velik*, postoji opsežan opus krivotvorenog kršćanstva i slobodnog izokretanja povijesti, kao na primjer teza da Židovi nisu nikako mogli lutati pustinjom 40 godina. Terry krivi kršćansku vjeru zbog postojanja ovakvih njezinih kritičara, zbog toga što je postala vjerom imućnih, ne mari zbog podjele na siromašne i bogate,

što jadikuje nad smrću zametka, ali ne mari zbog ubijene djece u Iraku.

U nastavku kritizira politiku SAD-a spram ostatka svijeta, s posebnim osvrtom na zemlje Istoka. Jedino što populuz traži od ove svjetske sile jest sekularna pravda, koja će nadjačati religijski teror. U knjizi stoji: „Islamisti naprosto ne vjeruju da će im zapadni zakon...ikada donijeti pravdu.“ (Eagleton, str. 108) Ili: „...Bez golemog koncentracijskog logora poznatog kao Pojas Gaze, nije nemoguće da bi tornjevi Blizanci i dalje stajali na svome mjestu.“ (Eagleton, str. 110) Autor kao iz bunta govori o nedostacima današnjeg kršćanskog društva, ne govori o esencijalnoj kršćanskoj vjeri.

Sljedeće poglavlje nosi naziv *Vjera i razum*. Stav današnjih liberala da je vjera u potpunosti lišena razuma potaknuo je autora da napiše ovo iscrpno poglavlje i da jednom zauvijek odgovori na sva škakljiva pitanja suodnosa vjerovanja i razuma. On smatra: „Vjera, bilo kakva vjera, nije stvar izbora. Često sebe zateknemo kako vjerujemo u nešto prije no što svjesno odlučimo. Riječ je o tome da smo predodređeni da vjerujemo i da tome nismo u mogućnosti da umaknemo.“ (Eagleton, str. 139) Pohvalno je da Eagleton uočava jedan specifičan problem vezan uz odnos vjere i znanja, koji se već stoljećima sveprožima kroz

povijest teologije i filozofije. Vjera i razumno znanje su neupitno povezani, jer ne bi imalo smisla mahati prikupljenim dokazima o nekoj stvari ako ne vjerujemo u one koji su ih skupili, ako nemamo kriterije toga što vrijedi kao pouzdan dokaz, a to je pitanje vjere. Ipak, autor veli sljedeće: „Čitavo pitanje vjere i znanja, kudikamo je složenije nego što slute racionalisti.“ (Eagleton, str. 119) Na pitanje da liberali ne vjeruju ničemu što vrijeđa zdrav razum te da je svaka vjera slijepa, odgovara kako takvi pojedinci odbacuju čak i svoju osobnu vjeru, kao što je vjera u ljudsku slobodu, gnušanje prema političkim tiranima... Na kraju Eagleton zaključuje da se znanost, ma koliko poricala, služi određenim člancima vjere, kao i svaki drugi oblik spoznaje. Ovo priznaju postmoderni skeptici i ateisti jer ne postoji samo religiozno vjerovanje.

Kultura i barbarstvo naslov je posljednjeg poglavlja ove knjige u kojem nas autor podsjeća zašto u XXI. stoljeću dolazi do reafirmacije vjere u profanom svijetu te govori o zbivanjima na tom polju nakon 11. rujna. Pohvalno je što Eagleton objašnjava da radikalni islamski pokreti, koji su postali eufemizmom za terorizam ovoga doba, nisu motivirani toliko vjerom koliko politikom, a da islamisti znaju iznimno malo o vlastitoj vjeri.

Određenje današnjeg libe-

ralnog društva je tzv. „kreativna ravnodušnost spram onoga u što ljudi zapravo vjeruju“, odnosno da ljudima treba omogućiti da se slobodno drže svojih uvjerenja i u tome im ne smetati.

U djelu biva kritiziran liberalni način življenja, koji je u suprotnosti s humanim načinom. Također je na stranicama ovog djela sveprisutna kritika licemjerno-dvoličnog Zapadnog svijeta u kojem se propovijedaju jedne vrijednosti, a živi se u potpuno drukčijim načinom življenja. Terry Eagleton kritizira već davno uočene probleme suvremenog čovjeka, a to su materijalizam i individualizam.

Negativna strana knjige ogleđa se u preteškoj osudi Zapadnog čovjeka jer i među zapadnjacima, kojima pripada i Eagleton, ima iznimno dobrih, humanih ljudi te na toj strani svijeta uistinu postoji društveno-pravni sustav koji umnogome dobro funkcionira, ali je, ipak, duhovno drukčiji od onog u ostatku svijeta. No, bitno je poznavati razloge takva njegova stava, koji su bitno određeni nakon 11. rujna.

No, mnogo je pozitivnih stvari koje možemo pronaći u ovom djelu. Autor je na strani vjere kroz cijelu knjigu i obećava da će ju braniti svim snagama, jer u vremenu u kojem živimo intelektualci čine mnogo da ju marginaliziraju. Pozitivan je duh kojom knjiga zrači jer prožeta je ironičnim i duhovi-

tim pristupom spram teorija onih koji vjeru napadaju, a Boga isključuju iz dimenzija profanog svijeta. On jednostavno kaže da takvi ljudi nisu dovoljno kvalificirani da bi pisali ili govorili o Bogu. Nemoguće da knjiga ostavi čitaoca ravnodušnim. Nekoga će možda i razbjesniti, mnoge nasmejati, ali općeniti će dojam biti pozitivan.

Ova knjiga je izvrstan prijevod s engleskog jezika koji je načinio Dinko Telečan. No, Eagletonov jezik u knjizi oscilira, pa je tako sveprisutan znanstveni jezik, uz povremenu uporabu jednom intelektualcu veoma nedoličnih riječi, koje su iznimno vulgarne, te ne zaslužuju prisutnost na stranica teksta.

Ova knjiga je uglavnom pisana na fonu analitičke filozofije, čiji je utemeljitelj znameniti filozof Ludwig Wittgenstein, na kojega se Terry Eagleton nerijetko poziva. Ta struja u filozofiji sveprisutna je i u teologiji i religiologiji, što je vidljivo iz sadržaja ove knjige.

Nužno je istaknuti da ovo djelo nije prvo ove vrste na hrvatskom jeziku. Do sada je o ovoj problematici pisao sada već pokojni Željko Mardešić, i to posebno u njegova dva posljednja djela *Lice i maske svetog* i *Rascjep u svetome*. Osim Jukića, danas na hrvatskom govornom području za ovu tematiku imamo mladog i nadarenog profesora Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu dr. Tončija Matulića, u čijem je no-

vijem djelu *Metamorfoze kulture*, Glas koncila, Zagreb, 2009. posebno obrađena tematika kojom se Eagleton bavi, i to na puno zavidnijem i dubljem nivou. Inače to Matulićevo djelo već je doživjelo dva izdanja. Također, tu su i djela dr. Adnana Silajdžića *Musliman u Traganju za identitetom*, Fakultet islamskih nauka i El Kalem, Sarajevo, 2006. i *Kriza religijskog identiteta u današnjem svijetu*, Fakultet islamskih nauka i El Kalem, Sarajevo, 2006. gdje je također, iznimno dobro razmatrana potonja tematika. Djelo Terryja Eagletona *Razum vjera i revolucija* uopće nije novina u našim religiozološkim i teološkim krugovima, no svakako možemo naglasiti da može itekako poslužiti studentima religiologije, teologije, filozofije u njihovu studiju i kritičkom promatranju.

Knjigu je izdala Izdavačka kuća Ljevak iz Zagreba u ožujku 2010. godine. Djelo je originalno napisano na engleskom jeziku *Reason faith and revolution, Reflections on the God debate*, 2009. godine. Knjiga sadržava do 181 stranicu i 70 podrubnih bilježaka.

Orhan Jašić i Šejla Mujić